

För 47 år sedan inleddes en banbrytande studie om prostatacancer vid Universitetssjukhuset Örebro, som lade grunden för flera betydelsefulla forskningsprojekt. ”Vi ville verkligen undersöka nyttan av att operera bort prostatakörteln vid tidig prostatacancer”, säger forskaren Sven-Olof Andersson. Tillsammans med professor Jan-Erik Johansson påbörjade han en forskningsresa som kom att påverka behandlingen av sjukdomen.

Från lokala studier till global påverkan

Örebroforskarens resa inom prostatacancer

Den som var mest drivande i denna forskning var professor Jan-Erik Johansson, som då var verksamhetschef vid urologkliniken. Under åren har ett omfattande forsknings-samarbete utvecklats med kollegor både i Sverige och internationellt. Sven-Olof Andersson, som fortfarande är verksam inom den urologiska forskargruppen, lyfter fram samarbeten med Harvarduniversitetet i USA samt forskare i länder som Italien, Irland och Island.

Naturalförloppsstudien guidade behandlingen av prostatacancer

– Under tidigt 80-tal var den gängse behandlingen i Sverige av tidig prostatacancer konservativ, det vill säga att man avvaktade med behandling tills tumören växte till, blev mera lokalt utbredd och gav symptom i form av ökande urinbesvär, berättar Sven-Olof Andersson, som då var överläkare på urologkliniken.

Patienten erbjöds då en hormonell behandling, oftast i form av sprutor eller tabletter. Den behandlingen är inte botande men kan hålla tillbaka tumörtillväxten under lång tid.

I den studie som startade 1977 ingick 223 patienter med obehandlad tidig prostatacancer.

– Under hela 1980-talet följde vi dessa patienter utan primärbehandling. Vi ville studera hur sjukdomsförloppet såg ut om den initialt inte behandlas med varken hormoner, kirurgi eller strålning. Den kom att kallas naturalförloppsstudien.

När resultaten publicerades i den högt rankade tidskriften *The Lancet* 1989 fick den stor uppmärksamhet. Den prisades även av tidskriften *European Urology* för

sin 30-årsuppföljning av naturalförloppet vid prostatacancer.

– I USA hade vid den här tiden PSA-testning införts på bred front vilket gjorde att antalet nyupptäckta fall ökade kraftigt liksom antalet patienter som genomgick bortopererande av prostatakörteln, en operation som ofta leder till problem med urinläckage och erektion, något som påtagligt kan påverka livskvaliteten.

Resultaten från naturalförloppsstudien visade att överlevnaden, efter 5 års uppföljning, var förvånansvärt bra och låg på 94 procent. Mot bakgrund av detta ansåg forskarna att varje form av behandling mot tidig prostatacancer måste utvärderas i en studie med primärt obehandlade patienter som kontrollgrupp, så kallad watchful waiting.

Sven-Olof Andersson minns tillbaka på en tid då den svenska inställningen fick massiv kritik, främst från USA men det var också då Örebro sattes på kartan inom urologisk forskning.

– Jag glömmer aldrig då vi var till ett stort urologmöte i USA och Jan-Erik skulle gå upp och prata inför runt 3500 åhörare. På talarlistan följde sen en amerikanske välkänd forskare som ville säga våra resultat jäms med fotknölnarna. Men det var även en del amerikaner som stöttade oss.

Men som det brukar vara med historien så svängde pendeln ett tiotal år senare.

Sju gånger i medicinens mest prestigefyllda tidskrift

Resultaten från naturalförloppsstudien gjorde att man ville fortsätta forskningen för att undersöka nyttan av operation. Den efterföljande studien startade 1989 och fick namnet SPCG-4 som är förkortningen för Scandinavian Prostate Cancer study Group no 4.

Den som var mest drivande i denna forskning var professor Jan-Erik Johansson, som då var verksamhetschef vid urologkliniken, vid Universitetssjukhuset Örebro.

»Studien har citerats oerhört ofta av andra forskare inom området och sannolikt är den en av de mest citerade inom urologin. Den har även gett upphov till ett 20-tal ytterligare publikationer.«

Den studien startades i samarbete med professorerna Hans-Olov Adami och Bo Johan Norlen vid Akademiska sjukhuset i Uppsala.

Det var en randomiserad studie där man har två grupper varav den ena gruppens patienter får operation och hos den gruppen andra avvaktar man med behandling. Själva randomiseringen innebär att patienten lottas till den ena eller andra gruppen.

– Resultaten från den sista uppföljningen av studien efter 35 år, då endast ett fåtal patienter fortfarande är i livet, publicerades nyligen i the New England Journal of Medicine. Resultaten bekräftar resultaten från tidigare uppföljningar och visar att man har en överlevnadsvinst av operation framför allt vid låg- och medel-aggressiva tumörer, men mindre vinst hos aggressiva tumörformer.

Den positiva effekten verkar också vara störst hos män under 65 år. De män som opereras drabbas också av biverkningar i form av besvär med urinläckage och erektionspåverkan. Även de som inte opererats får biverkningar av hormonbehandlingen, men över lag tycks livskvaliteten vara god och lika i båda grupperna.

– För att kunna göra sådana här studier gäller det att ha ett tålamod utöver det vanliga. Något som stöder värdet av tålamod och vikten av långtidsuppföljning såg vi också i denna studie där patienter kunde dö i prostatacancer i båda grupperna även efter 30 års uppföljning. Det visar att denna tumörform ofta utvecklas väldigt långsamt och att det därför krävs lång uppföljning för att kunna dra säkra slutsatser.

Under åren har forskningen blivit publicerad inte mindre än sju gånger i The New England Journal of Medicine, där en av publikationerna enbart gällde undersökning av patienternas upplevda livskvalitet. Motsvarigheten i filmvärlden skulle kunna vara att vinna en Oscar.

– Studien har citerats oerhört ofta av andra forskare inom området och sannolikt är den en av de mest citerade inom urologin. Den har även gett upphov till ett 20-tal ytterligare publikationer.

Idag har stafettpippen gått vidare till andra forskare inom verksamhetsområde urologi. Under de senaste decennierna har utvecklingen gått starkt framåt med en rad nya blodtester och undersökningstekniker och framför allt gäller detta möjligheter att upptäcka en behandlingskrävande prostatacancer tidigt för att kunna erbjuda en botande behandling.

Text: Universitetssjukhuset Örebro

Fakta

- Runt om i Sverige får i genomsnitt 25 män varje dag ett besked som påverkar deras liv – de har fått prostatacancer. Det innebär att över 11 000 män drabbas varje år, vilket gör sjukdomen till den vanligaste cancerformen bland män.
- SPCG-4 studien inkluderade 14 centra i Sverige, Finland och Island. Sammanlagt 695 patienter inkluderades varav 120 patienter i Örebro. Jan-Erik Johansson var huvudansvarig prövare. För tio år sedan gick huvudmannskapet över till Akademiska sjukhuset i Uppsala.
- SPCG-4 studien publicerades i The New England Journal of Medicine under åren 2002, 2005, 2011, 2014, 2018 och 2024.
- PSA betyder prostata specifikt antigen och är ett blodprov som kan visa om patienten har prostatacancer.